

/noha e studiumok az irodalmi képzés szempontjából igen fontosak lennének/ a helyzet végülis csak igen kis mértéken javulna. Egyszer talán érdemes lenne felmérni azt, akár az egész egyetemi hallgatóság körében, ki milyen órákra járt volna, ha teheti, mit érzett fölöslegesnek, vagy nem túl lényegesnek, milyen órákat látogatott volna inkább. Ennek a felmérésnek az eredményei minden bizonnyal sok szempontból hasznos információkkal szolgálnának.

Végezetül két dologról szeretnék röviden szólni Maróti tanárnő Magánvélemény c. írásával kapcsolatban. A cikk első pontjában amennyiben nem hangzik túl nagyképpen, mindenképpen egyetérttek hogy úgy gondolom, hogy a jelenlegi oktatási rendszer annyira elhibázott, hogy bizonyos változtatásokat, például az orosz nyelv és a politikai tárgyak hallgatásának fakultatív tételét nem lehet olyan gyorsan elvégezni, hogy az kapkodásnak tűnjön. A cikk második és ezzel összefüggésben harmadik valamint negyedik pontjához szeretnék néhány megjegyzést fűzni. Ahhoz nem férhet kétség, hogy az anyanyelvi képességek és készségek fejlettségi foka mennyire jelentős az egyén és társadalom életében. Viszont nem tudom, hogy elvégzendő nyelvészeti studiumaink valóban ilyen irányú készségeink emelését célozzák-e elsősorban. Szerintem a nyelvészeti ismeret és a nyelvi készség különböző dolgok. Homérosz például valószínűleg írni sem tudott és azt mégsem lehet róla mondani, hogy ne lett volna magas szintű nyelvi készség birtokosa. A nyelvészet oktatása és anyanyelvi készségek fejlesztése egyébként hagyományosan is elkülönül. A hét szabad művészetben belül a grammatika foglalta magában a nyelvészetet és a szónoklattant a retorika tudománykörébe tartozott a nyelvi készségek fejlesztése. Ettől függetlenül nyelvészeti studiumon, noha elsősorban indirekt módon, de mégis csak fejlesztjük ezeket a készségeket, amennyiben az ember okos tudásokat hall beszélni, esetleg vitatkozni, tanulmányokat olvas stb. Bennem azonnal felmerül a kérdés, hogy nincs-e ez így minden más tudomány-nal kapcsolatban? Lehet-e ez az érve a nyelvészeti tanulás mellett? Szer Maróti tanárnő cikkét egy igen tetszetős hasonlattal zárja. Nézetem szerint azonban a magyar irodalmi és nyelvészeti képzés szétválasztása - itt had utaljak Maleczky Márta cikkére - Gondolat-jel, 1985. 1.sz. - mind az irodalom, mind a nyelvészet szakosodott hallgatók számára nagyobb lehetőséget biztosítana saját szakmájuk megismerésére, s ezáltal megnőne annak az esélye, hogy az egyetemét ne "betanított" munkásként, hagyjuk el. A cikk első pontjában

amennyiben nem hangzik túl nagyképpen, mindenképpen egyetérttek hogy úgy gondolom, hogy a jelenlegi oktatási rendszer annyira elhibázott, hogy bizonyos változtatásokat, például az orosz nyelv és a politikai tárgyak hallgatásának fakultatív tételét nem lehet olyan gyorsan elvégezni, hogy az kapkodásnak tűnjön. A cikk második és ezzel összefüggésben harmadik valamint negyedik pontjához szeretnék néhány megjegyzést fűzni. Ahhoz nem férhet kétség, hogy úgy gondolom, afelől nincs kétség senkinek, hogy társadalmi munkát a "létező szocializmus", még nem "eszmé" megvalósulása, hogy még nem a szabadság, hanem a "szükségyszerűség birodalma". Az emberek

emelését célozzák-e elsősorban. Szerintem a nyelvészeti ismeret és a nyelvi készség különböző dolgok. Homérosz például valószínűleg írni sem tudott és azt mégsem lehet róla mondani, hogy ne lett volna magas szintű nyelvi készség birtokosa. A nyelvészet oktatása és anyanyelvi készségek fejlesztése egyébként hagyományosan is elkülönül. A hét szabad művészetben belül a grammatika foglalta magában a nyelvészetet és a szónoklattant a retorika tudománykörébe tartozott a nyelvi készségek fejlesztése. Ettől függetlenül nyelvészeti studiumon, noha elsősorban indirekt módon, de mégis csak fejlesztjük ezeket a készségeket, amennyiben az ember okos tudásokat hall beszélni, esetleg vitatkozni, tanulmányokat olvas stb. Bennem azonnal felmerül a kérdés, hogy nincs-e ez így minden más tudomány-nal kapcsolatban? Lehet-e ez az érve a nyelvészeti tanulás mellett? Szer Maróti tanárnő cikkét egy igen tetszetős hasonlattal zárja. Nézetem szerint azonban a magyar irodalmi és nyelvészeti képzés szétválasztása - itt had utaljak Maleczky Márta cikkére - Gondolat-jel, 1985. 1.sz. - mind az irodalom, mind a nyelvészet szakosodott hallgatók számára nagyobb lehetőséget biztosítana saját szakmájuk megismerésére, s ezáltal megnőne annak az esélye, hogy az egyetemét ne "betanított" munkásként, hagyjuk el. A cikk első pontjában

Ennek megállapítása azért szükséges, mert tudnunk kell, hogy a gazdasági válság következtében fokozottan jelentkező gazdasági-társadalmi problémák nem a szocializmus, hanem az azt megelőző jelen "átmeneti társadalom" problémái. Olyan problémák, amelyek szűpséggé teszik a társadalmi megújulást, a jelenlegi viszonyok meghaladását.

A megújulás szükségessége legszembetűnőbb, ha a gazdaság problémáit vizsgáljuk. Az utóbbi évtized közgazdasági munkáiban világosan megfogalmazódott, hogy a legnagyobb nehézséget maga a gazdasági-politikai szervezetrendszer és az abban érvényesülő sajátos jelenségek mutatják. Ez egy erősen centralizált, hierarchikus rendszer, amelyben a vállalatvezetőnek nincs lehetősége arra, hogy a rábízott gazdasági egységet menedzserként, a legnagyobb hatásokkal működtesse. Am nemcsak a vállalatvezetőre, hanem a gazdasági irányításban résztvevők egészére igaz az, /a művezetőtől a miniszterig/, hogy ők olyan hivatalnokok, akiknek a funkciója egyben politikai funkció is, sőt elsősorban az. Ezért érdekei is arra irányulnak, hogy a kezelésükben levő eszközök extenzív kiterjesztésével - presztizsérdekeiknek megfelelően - a hatalmukat növeljék. Ebben a társadalomban ugyanis - a politikai vezető szerepéből következően - nem a pénz és a vagyon jelentik a hatalom forrását, /mint a tőkés társadalomban/, hanem a hatalom és a státusz határozza meg az anyagi érvényesülés lehetőségeit. A gazdaság itt nem más, mint a politika "végrehajtó apparátusa" és az "ideológiai célok" megvalósításának eszköze. Ezért a szoros értelemben vett gazdasági célok és érdekek alárendelődnek olyan ideológiai, szociálpolitikai stb. szempontoknak, amelyek eleve behatárolják a gazdasági vezető lehetőségeit. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a hierarchikus-paternalisztikus viszonyok következtében nem is fűződik érdeke a hatékonyabb gazdálkodáshoz. Következésképpen jelentkezik a gazdaság megdöbbenő rugalmatlanságával és extenzív jellegével, ami a mindentéren tapasztalható pazarlásban, mindenekelőtt a munkaerő pazarlásban nyilvánul meg. Ennek szembetűnő volta alapján kezdik kiemelkedni a munkamorál problémái, hiszen világosan látják, hogy itt az általuk létrehozott értékek tékozlása folyik. Mindehhez járulnak külső tényezőként a 70-es évek közepétől a gazdasági válság. Ez azt jelentette, /és jelenti ma is/, hogy a cserearányromlás következtében az eddigi alacsony hatékonyságú társadalmi munka még inkább leértékelődött, ami súlyos gazdasági válságot idézett elő. Magában a szervezetrendszerben kikényszerítve annak felülvizsgálatát és átalakítását, amely azonban eddig csupán részlegesen valósult meg. Bebizonyosodott, hogy a meglévő gazdasági-politikai intézményrendszer nem képes megfelelő körletet biztosítani a válságot tartósan megoldásig jelentő változások számára. Erről bővebben a reformértékelések során szólunk majd. A megújulás másik lényeges főhajtóereje a struktúra átalakítási, illetve konzerválási általános társadalmi problémákban keresendő. A funkciója egyben politikai a hierarchikus viszonyok következménye ez a téren, hogy a sajátos történelmi múlt által öröklött "hierarchikus" beállítottság és tudat a szocialista építési feladatait és gyakorlatát általánosan megerősítést nyerte. /Szabó Márton: A hierarchikus tudatról, Valóság, 1984. 2. sz./

Ebből adódik egyrészt egy olyan torz értékrend kialakulása, amelyben elmosódik a felelősség, zárójelbe tevődik az autentikus lét" lehetősége, /ez egyben a társadalmi méretű neurózis alapvető oka/, másrészt a "felelősségpiramis" alján helyetfoglaló "felelőtlen" tömegek /ugyancsak társadalmi méretű/ infantilizálódása. Mindezek olyan problémák, amelyek a jelen átmeneti társadalom meghaladásának irányába ható hajtóerőként léteznek, függetlenül a hatalomnak az új társadalom építésére vonatkozó szándékaitól.

Kérdés - amit itt és a következőkben újra fel kell tennem, - hogy az igények és a szándékok találkoznak-e az "új társadalom" az eszme tudatos megvalósítása lesz-e, vagy pedig "nem tudják, de teszik" alapon fog megvalósulni?

A továbbiakban erre próbálok adni egy lehetséges választ egy új munkaszervezetekben rejlő egyirányú perspektívák felvázolásával.

A munkaszervezetnek társadalmunkban azért lehet kulcsszerepe, mert - a "közösségek hiányából" fakadóan is - ez a szervezet a tudatformálás /ma hierarchikus tudat formálásának/ fő eszköze. Ez a Lukácsi munkaértelmezés alapján a "Munkának, mint a társadalmi cselekvés modelljének" értelmezéseként nyert jelentőséget nem is beszélve arról, hogy a jelenlegi szituációban a munkahely egyébként is nagy súllyal szerepel az egyén életében. A jelenlegi munkaszervezet nem különbözik alapvetően a tőkés üzemekben alkalmazott munkaszervezettől. Maga is olyan hierarchikus szervezet, amelynek működése a munkakörök és mindenekelőtt a fizikai és szellemi munka radikális szétválasztásán alapul /Tayori elveknek megfelelően/. Így válhatott társadalmunkban a struktúra adekvát alapjává a társadalmi tudatformálás műhelyévé. Az emberek tudatát ez a fajta hogyanlét határozza meg, nem pedig az elveket közvetítő, "agit.prop.munka" és "nevelés", amelyeket itt - a "voluntarista-idealista" felfogásnak megfelelően /Lukács/ - a társadalomformálás fő eszközeinek szánta. Ely módon tehát a jelenlegi munkaszervezet a hierarchikus tudat keletkezésének elsődleges forrása, amelynek "hatékonyaságát" a többi társadalmi viszony csak felerősíti. A fentiek alapján megválaszolható az a kérdés, hogy szükség van-e megújulásra, és ez milyen mélységű legyen. A társadalmunk jelenlegi helyzetét az alapvető problémát maga a struktúra, annak a történelmi helyzet által létrehozott hierarchikus helyzete jelenti, amely az átmeneti /"preszocialista"/ szakasz struktúrája, de semmiképpen sem alkalmas terep egy valóban szocialista társadalom számára. /Tóth Barna: Átmenet és történelmi hátrány. Világosság, 1984. 10. 12. sz./ Ennek megvalósításához elengedhetetlen ezen keretek felhasználása, meghaladása. A lényegi kérdés ezzel kapcsolatban, hogy hol kell keresnünk a megújulás kiindulópontját. Ezt a reformfolyamat értékelése kapcsán próbálok megválaszolni.

Magyar reformfolyamat: az 1954-57-es reformviták után, az 1960-as évek elején jelentkező válság hatására indul be és az 1972-es megtorpanás után a 70-es évek végén ugyanúgy az újabb válság hatására indul be újra. Lényegesnek tartom tehát annak hangsúlyozását, hogy a reform nem a rendszer belső immanens szükségleteként, hanem külső kényszer hatására /a külpiaci feltételek romlása miatt/

ületett, annak megvalósításához, a hatalmi szféra felső régióiban ak egyfajta negatív érdekeltség fűződik: a hatalom stabilitását ve-
 ályoztató gazdasági válság megszüntetésének érdeke. Amint az megvaló-
 lni látszik, mint 1970-72-ben is - a reformot mint kényszerből tett
 gedményt - visszavonják, vagy a gyakorlatban nem alkalmazzák.

A reformfolyamat egyik fő irányát a vállalati önállóság megteremtése,
 a piaci viszonyok meghonosítása jelentené egymással szoros összefüg-
 gben. A vállalati önállóság megteremtése a gyakorlatban azért nem sike-
 lt, /mind a mai napig/ mert magában a gazdasági-politikai szervezetrend-
 erben nem hajtottak végre változásokat. Remélve, hogy az irányítás re-
 rmja nélkül is sikeres lehet. A következmény az lett, hogy a válla-
 tok deklarált önállósága ellenére is újjáéledtek a függelmi kapcsola-
 k, elsősorban az ágazati minisztériumok és a hozzájuk tartozó válla-
 tok között. Ez rejtett mechanizmusokkal nagyrészt az információs csa-
 rnákon történő recentralizálás magából az érintetlenül hagyott terve-
 trendszer lényegéből következik. A hierarchikus rendszer ugyanis "lé-
 ben hordozza a centralizációt a központi irányítás tetszőleges mérté-
 nek lehetőségét". /Laky Teréz: A recentralizálás rejtett mechanizmusai.
 lóság, 1982/2./ A szervezetrendszer fenntartása a benne helyetfoglalók
 ámára a paternalisztikus viszonyokból következően /Kornai/ alapvető
 zisztenciális érdek, még az időnként önállóságot követelő vállalatvezetők
 ámára is.

A piaci viszonyok megteremtése gyakorlatilag ugyanezen okokból nem
 kerülhetett, ami létrejött az egyfajta kvázi -piac, ahol a piaci vi-
 onyok "szimulálásait" szabályozó rendszerrel kívánták elérni. Kevés e-
 dménnyel, mert mint a kormány megállapítja, a kereskedelmi korlát nem
 tolható adminisztratív-jogi korlátokkal. Főként ezekkel magyarázható
 hát, hogy a reformfolyamat során csak időleges és felemás eredmények
 ülettek.

A reform folyamat másik /újabb/ fő iránya a vállalati belső viszo-
 ok átalakítására irányul. Ennek eredményeként születtek meg a 80-as
 ek elején a vállalati gazdasági munkaközösségek. A szakirodalom sok-
 or kisvállalkozásként említi őket, a gyakorlatban azonban arról van
 ó, hogy a vállalatok elutasító magatartása következtében nem válhat-
 k vállalkozássá, csak úgy realizálódhattak, mint a tulajdonban végzett
 nka egy új formája. A továbbiakban azért is tartom célszerűbbnek al-
 lmazni az "új munkaszervezetek" elnevezést, mert a szervezetek je-
 ntősége éppen újszerűségükben a belső és külső kapcsolatrendszerükben
 ilő lehetőségekben is ragadható meg. Nem célozom a gmk-k és a válla-
 ti gmk-k eddigi tevékenységének és gazdasági szerepének részletek-
 menő ismertetése. Annyit azonban le kell szögezni, hogy az azonos
 nevezés nagyon is különböző tartalmakat takarhat. Számomra ezek
 zül az jelent előrevívó perspektívát, ahol a nagyobb elérhető bér-
 lenében magas hatékonysággal jellemezhető teljesítmény áll, amely a
 rmelők önszervező tevékenységének eredménye nem pedig az üzemi hierar-
 ia jobb működésének következménye. Arról van szó tehát, hogy ezen
 zervezetek gazdasági létjogosultságát az ott produkált nagyobb haté-
 onyság mindenekelőtt élő-munka hatékonyság adja, ami az itt érvénye-
 lő közvetlen érdekeltség eredménye. A gmk-k létrejöttében és népszerű-
 égében azonban nemcsak az anyagi motivációnak van szerepe. A szerve-
 es, vagyis a munkák elosztása a termelés megszervezése, az anyag és
 gépek biztosítása a feladatuk akik ezt hatékonyabban tudják elvégezni,
 nt az üzemi hierarchia /amelyet a reformok nem érintettek/

Magyarán: mihamarabb felmerül az el nem idegenedett önmegvalósító munka lehetősége /aminek feltétele az irányítási-szervezési funkciók egy részének átvétele/ és a megtermelt javak feletti bizonyos mértékű rendelkezés lehetősége, a munkás közvetlenül is érdekeltté válik a termelésben. Nincs másról szó, mint arról, hogy a munkahelyi demokrácia csak oly módon teremthető meg, ha a munkások saját munkájuk megtervezésében és a megtermelt javak feletti rendelkezésben tényleges jogokat kapnak. Olyanfajta munkásönigazgatás gazdasági létjogosultsága igazolódott, ezekben a szervezetekben a gyakorlatban is, amelyek tartalmukban a marxizmus szocializmus "társult termelőinek" szervezetére emlékeztet.

Azok a kísérletek, amelyek a jelenlegi üzemi hierarchia kereteiben próbálnak demokráciát teremteni, mint azt a gyakorlat és a saját tapasztalataim is bizonyítják, nem vezethetnek sikerre. /A felülről épülő hierarchikus szervezet objektíve nem demokratizálható és egyáltalán a jelenlegi üzemszervezetben a felelősséget "egyszemélyben" viselő igazgatóktól nem várható el, hogy demokráciásként játszon azokkal, akiket semmiért sem vonhatnak felelősségre. Itt az ő pozíciójáról és az ő fejről van szó, amit nem fog ily módon kockáztatni. /

Az igazi perspektívát véleményem szerint egy ilyenfajta új típusú munkaszervezet lehetséges társadalomformáló szerepe jelenti, nevezik ezt vmk-knak, vagy bármi másnak.

A munkás a jelenlegi struktúrában nem rendelkezik közvetlenül a termelési eszközökkel, éppúgy "megvan szabadítva" azoktól, mint a tőkés üzemekben. Az új munkaszervezet lényeges változást hoz a termelési viszonyokban annyiban, hogy a termelő a termelési eszközök birtokosa, kvázi tulajdonosa lesz ez a feltétele a közvetlen érdekelt-ség érvényesülésének, ugyanis ez teszi lehetővé a kollektív szervező tevékenységet. Ez a fajta szervező tevékenység alapvetően más külső és belső kapcsolatrendszerre épül fel és hoz létre mint ami a régi üzemszervezetben volt: Nem hierarchikus hanem kooperatív viszonyok kialakulását. Ez egyben lehetővé teszi valódi munkahelyi demokráciájának érvényesülését is, hiszen minden kooperatív rendszer alapja az alá-fölérendeltségi viszonyokat kizáró egyenlőségi viszony.

Az újfajta kapcsolatrendszer legfontosabb szerepe abban lehet, hogy elősegíti a hierarchikus tudatformát és az abból eredő torzulások leépülését a demokratikus magatartásformák elterjedését, a társadalom más szféráiban is. Ha elfogadjuk, hogy a lét határozza meg a tudatot, egy percig sem vehetjük komolyan hogy a létszférák ilyenfajta átalakulása nélkül megváltozhatnak a társadalom tudati viszonyai. A Lukácsi munkaértelmezésnek megfelelően a munka "modell szerepe" itt úgy érvényesül, hogy a termelőerők a termelésben kialakult viszonyok kiterjesztésére törekednek, a társadalom más szféráiban, a felépítésményrendszerben is.

A hasonló, nyugateurópai munkaszervezeteket vizsgáló tanulmányokban nyert először megállapítást, hogy az ezekben érvényesülő újszerű kapcsolatrendszer meghaladottá teszi azt a hierarchikusan leképzett társadalmi viszonyt, ami a vezető beosztott kapcsolatok tartalmát jelenti, feleslegessé teheti az egész e funkcióira kiépült hierarchiát. Ott azonban a hierarchia nem a társadalom jellegzetes-képződménye, ezért pusztulása nem jelent alapvető társadalmi változást. A létező szocializmus struktúrájában az üzemi hierarchia nagyfokú

integráltsága az arra épülő társadalmi piramisban azt eredményezheti, hogy az új típusú munkaszervezetben dolgozók számára hogy magának az új típusú berendezésnek a létjogosultsága válik kérdéssé. Amit nagyon lényegesnek tartok: egy ilyen újfajta munkastruktúra modellként szolgálhat olyan a többi társadalmi szférában létrejövő "szerves közösségek" számára, amelyek lehetőséget nyújtanak a belső természeti korlátok visszaszorítására, egy tartalmas emberi élet megteremtésére. Nemcsak az elidegenedés megszüntetésének eszköze lehet, hanem olyanfajta tudatformálódás kiinduláspontja is, amely az osztály nélküli társadalom megvalósításának kulcskérdése. Így a marxizmus tényleges megvalósulásának egyfajta - csirájában megmaradható - lehetősége is. Még akkor is, ha a társadalom túlnyomó többsége cinikusan és/vagy szkepszissel viszonyul a kommunista társadalom megvalósulásának lehetőségéhez.

Az új típusú munkaszervezetek terjedésének lehetőségét abban látom, érteve ez alatt a főmunkaidőre történő kiterjesztésüket is, hogy a gazdaság problémái nem oldhatók meg a termelést végzők közvetlen érdekeltisének megvalósulása, az emberi tartalékok fel szabadítása nélkül. A közvetett érdekeltiség megteremtésének lehetőségei a mai struktúrában rendkívül korlátozottak, sokkal inkább, mint a tőkés rendszerben.

A szocialisztikus elvek /egyenlősítő törekvések/ érvényesülésének a munkaerő-visszatartást kiváló normaszervezés, és a munkafegyelmegszigorításának lehetetlensége az, ami miatt gyakorlatilag nincs lehetőség a hatékonyság számottevő növelésére a meglévő üzemi szervezet keretein belül. A gépesítéssel történő termelékenységnövelés a felvett hitelek súlyos milliárdjainak árán sem hozott jelentős eredményt /legalábbis nemzetközi összehasonlításban/ ma pedig már ennek a lehetőség is beszűkül. Ugy tűnik tehát, az egyetlen lehetőség ebben a helyzetben a termelést végzők közvetlen érdekeltisének kihasználása, amelynek egyik lehetséges útja a tényleges termelési demokrácia, a munkásonigazgatás, vagyis a munkaszervezet radikális átalakításának megteremtése.

A kérdés, amit újra fel kell tennem, hogy a hatalom felismeri-e mindezen folyamatok távlati jelentőségét, hajlandó-e /és van-e lehetősége/ ezeknek teret engedni és így az "eszme" valamiféle megvalósulását elősegíteni?

A társadalomban végbemenő mindenféle változások eredőjének két alapvető összetevője van: az érdek és a kényszer /amely persze voltaképpen egyfajta negatív érdekeltiség/. A társadalom lényegi strukturált változásai /a reformfolyamat eseményei/ vizsgálva szemtatónó jellegzetességeként azt látjuk, hogy azokban a kényszer-összetevő játszotta a döntő /szinte kizárólagos/ szerepet. Ez a kényszer a gazdaság, mint potenciális válságforrás /hiánygazdaság/ részéről és a külső gazdasági feltételrendszer negatív irányú változásaiból adódott.

A hatalmi szféra különböző szintjein helyet foglalók érdekei sokban eltérnek egymástól. Ami erről az oldalról végülis meghatározza a lehetséges gazdasági-társadalmi változások mértékét, az az a különböző érdekek eredőjéből fakadó korlát. A defenzív döntéshozatali rendszer következtében ugyanis a legtöbb esetben a döntések a legkisebb közös nevezők szintjén jönnek létre, így nem az "előrel demokratikusan, hogy mi történjék, hanem, hogy mi ne történjék." /Kolosi Tamás: A strukturális viszonyok körvonalai

Valóság, 1982. 11. sz. 11. o. / Az e fajta "hibás társadalmi szerződések" tehát egyrészt nem teszik lehetővé az olyanfajta konstruktív viszonyt a társadalmi szerződéshez, ami segítené a társadalmi problémák hosszútávú megoldását az adott történelmi helyzet helyes értékelését.

Másrészt figyelembe kell venni, hogy a strukturának – a politika elsődlegességéből következően – nagyobb a sebezhetősége, így a felépítményben zajló minden változás érzékenyebben érinti, mint a tőkés rendszert. Ez a fenti "érdekkorlátot" viszonylag merevvé teszi olyannyira, hogy gyakran a megújulásra kényszerítő külső hatásoknak is ellenáll, így merevsége időnként a rendszer létét veszélyezteti. – Lásd Lengyelország –.

A fentiekből következően tehát nem tartom valószínűnek, hogy a jelenlegi átmeneti társadalom meghaladása az "eszme tudatos megvalósításaként" alsólépcsőmennyiségű kálindulva végbemehetnek. Ezért a változások fő hajtóerejeként elsősorban továbbra is a kényszerösszetevő jöhet számításba, mégpedig elsősorban is a gazdasági nehéz külső helyzetből eredő kényszer.

Ez volt az a tényező, ami magát a reformfolyamatot is kikényszerítette és ennek köszönhetően jöttek létre /igaz egyelőre marginális jelenségeként/ az autonóm munkaszervezetek, nem pedig a demokratizálási törekvések eredményeként. Az átmeneti társadalom meghaladásának irányuló változások kiindulópontja tehát a gazdaságban kell, hogy legyen /a tőkés termelési mód születéséhez hasonlóan/, ahol az új termelési viszonyok kialakulhatnak és alapot biztosíthatnak a termelési mód, a társadalmi struktúra átalakítására.

Telek János

BESZÉLGETÉS "A KATEDRÁLISOK KORÁ" NAK FORDÍTÓJÁVAL

"Sajnos ritkán esik szó a fordítókról is". Hangsúlyozni kell feladatuk nehézségét, itt tudvalelő: Duby véreter roppant összetett, hosszú mondatokat használ, amit az olvasó igen tud értékelni, ha egyszer "rájött az izére" de ezt magyar nyelvre áttenni borzalmasan nehéz lehetett. Az első fejezetet Házi Anikó, a könyv orosz-lánrészét Albert Sándor – egyetemünk oktatója – fordította."

A régész TDK egyik összejövételén Georg Duby A katedrálisok kora /Gondolat, 1984./ c. művének megbeszélése volt a téma, ezen hangzott el egy recenzió a könyvről. Ebből idéztünk. A tanár ur is elfogadta a meghívást, hozzá is szólt. Ez adta az ötletet, hogy biztos elvállal egy beszélgetést a Gondolat-jel számára.

– Tanár Ur, hogyan tetszett el fordítani.

1969–74 között jártam egyetemre, orosz-francia szakos voltam. A nyelvek mindig nagyon érdekelték; általánosiskolában és gimnáziumban más nyelveket is tanultam. 1972-ben jelent meg Jean Paul Sartre "Mi az irodalom" c. tanulmánykötete, részben tanárunk, Nagy Géza fordításában. Négy tanéven át ő tanította nekünk a francia irodalmat, emellett rengeteget fordított különböző kiadók számára. Amikor a könyv megjelent megvettük, dedikáltattuk vele, majd néhányan bejelentettük neki abbéle szándékunkat, hogy mi is szeretnénk megtanulni fordítani. "Hát az bizony nem olyan egyszerű, ahogyan azt